

UNIwersytet Zielonogórski

Wydział Nauk Społecznych

Instytut Pedagogiki

Monika Natalia Kaczmarczyk

Sytuacja społeczna osadzonych kobiet wraz z dziećmi w Domu Matki i Dziecka w Zakładzie Karnym w Krzywańcu

Autoreferat

PRACA DOKTORSKA NAPISANA POD KIERUNKIEM

dr. hab. Barbary Toroń-Fórmanek, prof. UZ

Recenzenci:

dr hab. Maciej Bernasiewicz, prof. UŚ, Uniwersytet Śląski w Katowicach

dr hab. Przemysław Frąckowiak, prof. PUSS, Państwowa Uczelnia Stanisława Staszica w Pile

Zielona Góra 2021

Spis treści

I Wstęp.....	3
II Uzasadnienie wyboru tematu.....	5
III Struktura pracy.....	6
IV Założenie badawcze.....	9
1 Metody jakościowe i ilościowe.....	10
2 Przedmiot badań i cele badawcze.....	12
3 Zastosowane metody badawcze.....	14
4 Techniki i narzędzia badawcze.....	16
5 Charakterystyka grupy badawczej.....	18
V Podsumowanie i wnioski.....	20
V Bibliografia.....	22

I Wstęp

Głównym celem pracy było określenie w jaki sposób przedstawia się sytuacja społeczna kobiet, które wraz z dziećmi odbywają karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka. Na początku trzeciej dekady XXI wieku tematyka związana z prawami kobiet nadal jest istotna. System praw człowieka stworzony po II wojnie światowej wprowadził ustanowił prawne i teoretyczne podstawy opieki nad kobietami, niemniej praktyka w dużej liczbie przypadków nie przystaje do teorii¹. W szczególności sytuacja społeczna kobiet odbywających karę pozbawienia wolności oraz jednocześnie wychowujących dzieci może budzić dosyć spore wątpliwości. Punktem wyjścia w tym opracowaniu stanowi określenie czym jest sytuacja społeczna. Niestety brakuje tutaj jednej podstawowej definicji, co na gruncie nauk społecznych wielokrotnie się zdarza. Wielu autorów próbuje określić w jaki sposób należy rozumieć termin sytuacji społecznej. Sam termin jest określany na pograniczu socjologii oraz psychologii społecznej. Co ważne przed zagadnieniem określania czym w ogóle jest sytuacja społeczna stali już starożytni myśliciele. Jako jeden z pierwszych definicję tego terminu musiał opracować Arystoteles². W niniejszej pracy przedstawiono poglądy na to czym jest sytuacja społeczna takich autorów jak m.in.: Tadeusza Tomaszewskiego³, Johna Dewey'a⁴, Ronalda W. Marisa⁵, Floriana Znanickiego⁶, Friedricha Schützego⁷, czy też autorstwa Talcotta Parsonsa⁸. Nie można było ograniczyć się do przedstawienia koncepcji typowych dla socjologii i pedagogiki. Ze względu, że pojęcie terminu *sytuacji społecznej* ma pojęcie interdyscyplinarne, to należało przedstawić je właśnie w takim kształcie. W najpełniej

---

¹ Więcej o prawnej ochronie praw człowieka zob.: *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*, red. M. Jabłoński, T. Jurczyk, P. Gutierrez, Wrocław 2015; M. Balcerzak, *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Zarys wykładu z materiałami źródłowymi*, Toruń 2017; J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019; M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świecie ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999; D. Dajnowicz, *Prawna ochrona kobiet w świetle wybranych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Studia Podlaskie” 2014, t. XXII, s. 77-89.

² Arystoteles, *Polityka*, tłm. i wst. K. Grzybowski, ks. I, Warszawa 1964, 1253a/9.

³ T. Tomaszewski, *Człowiek i otoczenie*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1977, s. 13.

⁴ A. Manterys, *Klasyczna idea definicji sytuacji*, Warszawa 2000, s. 51.

⁵ R. Maris, *Social problems*, „The Dorsey Press” 1988, s. 20-21.

⁶ F. Znanicki, *Spoleczne role uczonych*, Warszawa 1984, s. 530-531.

⁷ W. Wener, I. Wener, *Od duszy do świadomości, od jednostki do społeczeństwa. Szkice z historii intelektualnej*, Poznań 2008, s. 151-166.

⁸ A. Manterys, *Klasyczna idea definicji...*, op. cit., s. 215.

termin *sytuacji społecznej* wyjaśnił Andrzej Lewicki. Stworzył on definicję w oparciu o mechanizmy kongwistyczne, czy też psychologii oraz logiki. W celu wyjaśnienia w jaki sposób należy posługiwać się pojęciem *sytuacji społecznej* posługiwał się wzorem:

$$R = f(S,A,W)$$

W powyższym wzorze:

R – stanowi tradycyjny symbol zachowania

S – jest symbolem sytuacji zewnętrznej

A oznacza oddźwięk po poprzednich sytuacjach

W – bodźce wewnętrzne, f zaś to symbol zależności

R zależy od czynników wymienionych po prawej stronie równania⁹.

Z tego też względu definiował on pojęcie *sytuacji społecznej* jako sytuacja zewnętrzna, to nie izolowane bodźce, ale określone przedmioty i osoby, które pozostają ze sobą w takich a nie innych stosunkach i mają dla osoby pewną wartość lub przedstawiają zagrożenie”¹⁰. Takie rozumowanie stało się podstawą przy pomocy której dokonano opisu sytuacji społecznej kobiet odbywających karę pozbawienia wolności wraz z dziećmi w Domu Matki i Dziecka.

Dodatkowo należy zauważyć, że poznanie tego elementu pozwala wypełnić białą plamę. Jej wypełnienie jest konieczne, ponieważ odbywanie kary pozbawienia wolności w znaczny sposób ograniczają wypełnianie podstawowych ról społecznych człowieka. Wychowywanie potomstwa jest trudnym, ale i ważnym elementem życia dorosłych ludzi. W szczególności dotyczy to kobiet. Należy również wspomnieć o roli pedagogiki serca Marii Łopatkowej, która postulowała umożliwienie wychowanie dzieci przez matki nawet w okresie odbywania kary pozbawienia wolności¹¹. Trzeba również pamiętać, że przebywanie w zakładach karnych przyczynia się do przyjmowania systemów wartości, hierarchii oraz sposobu zachowania się, które został przybrany przez społeczeństwo. Ponadto nie możemy zapomnieć o charakterystyce i cechach instytucji totalnych, które przedstawił Goffman. Definicja Goffmana charakteryzuje instytucję totalną jako miejsce, gdzie grupa osób pozostających tam kierowana jest w sposób formalny. Dodatkowo sytuacja ta doprowadza do deprywacji potrzeb oraz niezdrowych zachowań, negatywnych emocji, zachowań obronnych oraz destrukcyjnych dla innych oraz siebie. Osoby te są fizycznie izolowane od rytmu dnia

---

⁹ A. Lewicki, *Sytuacja jako warunek zachowania*, [w:] *Psychologia kliniczna*, red. A. Lewicki, Warszawa 1978, s. 36.

¹⁰ Ibidem, s. 35.

¹¹ M. Łopatkowa, *Pedagogika serca*, Warszawa 1992, s. passim.

codziennego, którego doświadczają na wolności. Wymaga się od nich bowiem przestrzegania regulaminu, obostrzeń oraz planu dnia ustanowionego odgórnie, a osoby te są jedynie wykonawcami, bez możliwości decydowania. Instytucja totalna według teorii Goffmana to „instytucja ograniczająca”¹². Wyróżnił trzy cechy charakteryzujące takie instytucje:

- perspektywa instytucjonalna, formalne reguły, np. w postaci regulaminów,
- życie w grupie o niezmiennych charakterze, brak wymiany członków, ujednolicony ubiór, mundurek, itd.,
- zarządzanie dwuczłonowe, czyli wyznaczenie panujących oraz poddanych, których zadaniem jest podporządkowanie się.¹³ Kolejnym procesem, który towarzyszy zamknięciu osób w odosobnieniu, niejako doprowadzając do deprivacji potrzeb jest proces prizonizacji¹⁴, czyli akceptowanie norm panujących w danej placówce penitencjarnej przyczynia się do powstania tzw. drugiego życia, przystosowania się do norm i wartości tam panujących, niekoniecznie akceptowalnych przez nasz system aksjonormatywny¹⁵. Objawia się ono powstaniem całkowicie odmiennych norm społecznych oraz systemu aksjologicznego niż na wolności. Prowadzone badania, jakie zostały zaprezentowane w pracy ukazują w jaki sposób sytuacja społeczna przedstawia się w stosunku do kobiet wychowujących potomstwo w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu.

II Uzasadnienie wyboru tematu

Tematem niniejszej rozprawy doktorskiej jest: *Sytuacja społeczna osadzonych kobiet wraz z dziećmi w Domu Matki i Dziecka w Zakładzie Karnym w Krzywańcu*. Zadaniem tego tematu jest określić w jaki sposób przejawia się sytuacja społeczna kobiet, które wychowują dzieci w warunkach pozbawienia wolności. Zakład karny w Krzywańcu jest jedną z dwóch placówek penitencjarnych w Polsce, które dają możliwość sprawowania opieki nad dziećmi¹⁶. Tego typu zakład w Krzywańcu został założony w wyniku interwencji Marii Łopatkowej w

---

¹² E. G o f f m a n, Charakterystyka instytucji totalnych, [w:] Współczesne teorie socjologiczne, red. A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2006, s. 316.

¹³ B. Kmieciak. *Czy szpital psychiatryczny jest (nadal) instytucją totalną?*. „Psychiatria i Psychologia Kliniczna”. 17, s. 142–151, 2017. Medical Communications.

¹⁴ B. Toroń-Fórmanek, *Proces resocjalizacji osób pozbawionych wolności w aspekcie nieharmonijnego rozwoju tożsamości*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2, s. 85-97; j. Klimczak, *Prizonizacja a skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności*, „Archiwum Kryminologii” 2017, t. XXIX, s. 231-247.

¹⁵ P. Moczydłowski, *Drugie życie w instytucji totalnej*, Warszawa 1988; W. Tomasz, A. Hejmej, *Charakterystyka nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr XV, nr 2, s. 79-88.

¹⁶ Informacja za oficjalną stroną internetową Służby Więziennej. <https://www.sw.gov.pl/galeria/domy-dla-matki-i-dziecka-w-zakladzie-karnym-grudziadz-nr-1-i-w-zakladzie-karnym-w-krzywancu> (dostęp z dnia 1.12.2020).

1979 roku. Do 1994 roku kobiety mogły pracować w przedsiębiorstwie, które zajmowało się produkcją odzieży. Przy Domie Matki i Dziecka istnieją dwa żłobki, jedno dla dzieci do dwóch lat, drugie dla starszych¹⁷. W placówce zostały stworzone warunki, które umożliwiają wychowywanie dzieci niczym w domu rodzinnym. Istnieje plac zabaw, świetlica, pokoje jakie zajmują kobiety są dwu osobowe, przystosowane do pobytu dziecka. Kobiety mogą zyskać pomoc ze strony personelu, w tym dietetyczki, psychologa oraz lekarza pediatry¹⁸. Jak widać warunki w jakich mogą być wychowywane dzieci są nadzwyczaj dobre. Pozostaje jednak pytanie jak są one wykorzystywane. Czy istnieje proces prizonizacji? Czy kobiety w Domu Matki i Dziecka podlegają zasadom tzw. drugiego życia? Należy postawić o wiele więcej pytań, jak na przykład wpływu życia rodzinnego w okresie młodości na sposób wychowania dzieci. Oczywiście takich pytań należy jest o wiele więcej. Właśnie z takich powodów należy przeprowadzić badania, które określą w jaki sposób może wyglądać sytuacja społeczna kobiet, które wychowują dzieci w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu. Właśnie zadanie takich pytań jakie pojawiają się obserwując sytuację w tej placówce penitencjarnej jest powodem dla jakich zostały podjęte badania. Uzyskane wyniki w trakcie prowadzonych badań pozwalają na uzyskanie odpowiedzi na wyżej postawione pytania. Co ciekawe takie pytania są uzasadnione. W polskich placówkach penitencjarnych normą jest to, że wraz z koniecznością odbywania kary pozbawienia wolności pojawia się proces prizonizacji pojawia się całkiem inny system wartości niż ten, który został przyjęty przez większość społeczności.

Podsumowując należy stwierdzić, że główną przyczyną dla jakich powstała niniejsza praca, jest to że warunki jakie zostały stworzone w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu oraz pojawiająca się w literaturze kwestia funkcjonowania w odmiennych uwarunkowaniach wartości i aksjologicznych.

III Struktura pracy

Ze względu na dosyć dużą zawartość pracy oraz wielorakich tematów należy przybliżyć w jaki sposób przedstawia się struktura rozprawy. Zagadnienie to warto rozpocząć od podania struktury, która została ukazana niżej.

Wstęp

---

¹⁷ Informacja za oficjalną stroną zakładu karnego w Krzywańcu: <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-krzywancu> (dostęp z dnia 1.12.2020).

¹⁸ E. Adamska, M. Wawrzyk, *Dom Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym w Krzywańcu. Rys historyczny i specyfika działalności. Opracowanie wewnętrzne*, Krzywaniec Brak daty.

Rozdział I: Sytuacja Społeczna

- 1.1 Pojęcie sytuacji społecznej
- 1.2 Interdyscyplinarne ujęcie sytuacji społecznej człowieka
- 1.3 Sytuacja standardowa, optymalna i trudna
- 1.4 Sytuacja społeczna kobiet na przestrzeni czasu
- 1.5 Sytuacja społeczna kobiet osadzonych w jednostkach penitencjarnych
- 1.6 Sytuacja społeczna matek z dziećmi

Rozdział II: Oddziaływania resocjalizacyjne wśród skazanych i osadzonych w jednostkach penitencjarnych

- 2.1 Resocjalizacja w zakładach penitencjarnych
- 2.2. Zarys teorii przestępczości
- 2.3 Teorie antropologiczne przestępczości
- 2.4 Teorie socjologiczne przestępczości

Rozdział III: Założenia metodologiczne badań własnych

- 3.1 Problemy badawcze i cele badawcze
- 3.2 Metody, techniki i narzędzia badawcze
- 3.3 Rodzaj projektowanych badań
- 3.4 Dialog w projektowanych badaniach jakościowych
- 3.5 Charakterystyka grupy badawczej, wybór metod i technik badawczych

Rozdział IV: Sytuacja społeczna w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu

- 4.1 Geneza procesu resocjalizacji w Domach Matki i Dziecka
  - 4.2.1 Określenie szczegółowego profilu kobiet w przeprowadzonym badaniu
  - 4.2.2 Określenie szczegółowego profilu respondentek poddanych badaniu
  - 4.2.3 Sytuacja społeczna kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu – analiza indywidualnych przypadków
  - 4.2.4 Przebieg procesów trajektorii cierpienia
  - 4.2.5 Podsumowanie analizy trajektorii cierpienia
- 4.3 Program resocjalizacji w zakładzie karnym w Krzywańcu
- 4.4 Problematyka macierzyństwa w izolacji penitencjarnej
- 4.5 Skutki procesu resocjalizacji matek odbywających karę pozbawienia wolności wraz z dziećmi w zakładzie karnym w Krzywańcu

Zakończenie

Aneksy

Trzy pierwsze rozdziały stanowią niejako wprowadzenie do badań jakie zostały przeprowadzone w grudniu 2018 roku. Ją można podzielić na dwie podgrupy. Pierwsza z nich stanowi opracowanie teoretyczne dotyczące kwestii związanych z sytuacją społeczną, czy też sposobem życia w placówkach penitencjarnych. Druga podgrupa stanowi opis metodologii, które podyktowały sposób przeprowadzonych badań. Druga część stanowi prezentowanie wyników badań. Co ważne, stanowi ona matematyczną objętość pracy.

Warto zwrócić uwagę na to w jakiej rozdziałach poruszano określone zagadnienia. Rozdział I pod tytułem *Sytuacja społeczna* ma na celu ustalenie w jaki sposób należy rozumieć to zagadnienie. Zostało ono rozbite na kilka elementów. Na samym przedstawiono w jaki sposób zagadnienie to kształtuje się w literaturze przedmiotu. To dało pretekst do prowadzenia rozważań w zakresie interdyscyplinarności poruszonego zagadnienia. Na następnym etapie przedstawiono definicje sytuacji standardowej, optymalnej oraz trudnej. Wprowadzenie do toku narracji tych elementów było niezbędne. Wiąże się to z tym, iż w trakcie omawiania sytuacji społecznej występuje ta triada. Stanowi ona uzupełnienie informacji dotyczącej sytuacji społecznej. Cała triada została wprowadzona do literatury przez T. Tomaszewskiego. Za sytuację normalną uznaje on sytuację, w której to ludzie przystosowują się do uwarunkowań panujących w danej chwili. Sytuacja optymalna to taka, w której to sposób wykonywania czynności oraz ich wynik jest najlepszych z możliwych do osiągnięcia. Oczywiście jest to stan idealny, który w rzeczywistości bardzo rzadko występuje. Z sytuacjami trudnymi ma się do czynienia wówczas, kiedy to wewnętrzna równowaga została zakłócona i tym samym niemożliwe stało się wykonania zadania¹⁹. Zagadnienie to pod względem teoretycznym zostało o wiele bardziej wyjaśnione, np. poprzez wskazanie kilku możliwych sytuacji trudnych²⁰. Istotne jest to, że stworzenie takiej teoretycznej podstawy dało możliwość dokonania opisu na podstawie dostępnych informacji z literatury w jaki sposób kształtowała się sytuacja społeczna kobiet na dziejach. Następnym krokiem było odtworzenie w jaki sposób ukształtowana jest sytuacja społeczna kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w placówkach penitencjarnych. W ostatniej części Rozdziału I zostało omówione w jaki sposób przedstawia się sytuacja społeczna matek wychowujących dzieci w zakładach karnych.

W Rozdziale II pt. *Oddziaływania resocjalizacyjne wśród skazanych i osadzonych w jednostkach penitencjarnych* podjęto omówienie problematyki sposobu ponownej socjalizacji osób w placówkach penitencjarnych. Jest to ważny temat, bowiem przeprowadzone badania

---

¹⁹ T. Tomaszewski, *Człowiek i otoczenie...*, op. cit., s. 27.

²⁰ Ibidem.

sprawdzają w jaki sposób działania resocjalizacyjne wpływają na sytuację życiową kobiet wychowujących potomstwo w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu. Oczywiście za punkt wyjścia uznano przedstawienie definicji resocjalizacji. Podobnie jak w przypadku sytuacji społecznej nie ma jednego określonego sposobu rozumienia tego zagadnienia. Z tego też powodu należało przedstawić koncepcję kilku autorów. W następnej kolejności przedstawiono w jaki sposób należy rozumieć termin przestępczość. Ponownie należało sięgnąć po wiadomości z innych dyscyplin naukowych, więc z tego też powodu przedstawiono m.in. antropologiczne, czy też psychologiczne teorie przestępczości.

W Rozdziale III poświęcono miejsce zagadnieniom metodologicznym. Niejako tradycją w naukach społecznych jest określenie teoretycznej podbudowy prowadzonych badań. Właściwie początek rozważań na temat metodologiczny rozpoczyna się jak w wielu podobnych przypadkach od ustalenia:

- Problemów i celów badawczych
- Metod, technik i celów badawczych

Pozwoliło to w następnym kroku na ustalenie projektowanych sposobów badawczych. W tym miejscu następuje dosyć poważna zmiana, jeżeli chodzi o opisywanie metodologii. Przede wszystkim dokonano wyboru badań jakościowych, nie zaś ilościowych. Po drugie określono na czym polega wykorzystanie dialogu w jakościowych metodach badawczych. Po czym ustalono w jaki sposób prezentuje się grupa badawcza oraz jakie metody i narzędzia zostały wykorzystane.

Najważniejszą część rozprawy nosi tytuł: *Sytuacja społeczna w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu*. To w niej zostały przedstawione wyniki badań. Rozważania na ten temat rozpoczynają się od określenia genezy procesu resocjalizacji w wyżej wymienionej instytucji. Następnie został określony profil kobiet, które uczestniczyły w badaniu. Następnie dokonano opisu sytuacji społecznej, jaka kształtuje się na podstawie informacji jakie dostarczyły przeprowadzone badania. Wyniki zostały wzmocnione poprzez wykorzystanie metody trajektorii cierpienia, która to dostarczyła dodatkowych elementów w prowadzonych badaniach jakościowych. W oparciu o wyniki badań określono jak przedstawia się program resocjalizacji stosowany w Domu Matki i Dziecka oraz skutki jego stosowania jakie są widoczne wśród respondentek.

IV Założenie badawcze

Nauki ścisłe oraz naturalne (biologiczne) nie mają zazwyczaj problemów z prezentowaniem uzyskanych wyników badań. W ich przypadkach wystarczy wskazać jakie warunki były przestrzegane, kiedy ono miało miejsce oraz jakich próbek użyto. Dodatkowo zastosowanie odpowiednich twierdzeń matematycznych i sposobów obliczeń gwarantuje ich poprawność. W przeciwieństwie do nich szeroko rozumiane nauki społeczne uchodzą za mało wiarygodne. W wielu przypadkach uważa się, że zyskane wyniki można dosyć łatwo sfalszować, ponieważ nie ma rygorystycznych warunków prowadzenia badań²¹. Warto zwrócić uwagę na to, że obiektywizm stanowi jedną z podstawowych wartości epistemologicznych prowadzonych badań. Właśnie z powodu możliwego kwestionowania poprawności prowadzenia badań należy przedstawić założenia metodologiczne. Ich poznanie sprawi, że będzie można określić nie tylko ich poprawność, ale również ustalić w jaki sposób przyczynią się do opisywanej rzeczywistości²².

1. Metody jakościowe i ilościowe

Można odnieść uzasadnione wrażenie, że ilościowe metody badawcze w znaczny sposób są nadużywane. Wystarczy do ręki wziąć jakąkolwiek monografię z socjologii, pedagogiki, czy nawet bezpieczeństwa lub ekonomii. Niemal wszystkie prace pisane przez studentów opierają się na podstawie badań metod statystycznych²³. W okresie pandemii COVID-19 powstała teoria *Czarnego Łabędzia*, która twierdzi, że istnieją pewne zjawiska społeczne, polityczne lub socjologiczne, które to nie można przewidzieć. Okazuje się, że wynika to z nadużywania ilościowych metod badawczych, przede wszystkim ubrane w gorset statystyki²⁴. Jest to spojrzenie odmienne od tego, które przez wiele lat królowało na gruncie nauk społecznych. Dynamiczny rozwój jakościowych metod badawczych nastąpił po 1989 roku, kiedy to z Zachodu rozpoczęły wpływać nowe idee i prądy. Nie bez znaczenia jest to, że ciągle się rozwijają.

W literaturze przedmiotu uznaje się, że badania jakościowe pozwalają na dogłębne zrozumienie całokształtu problemu, podczas gdy badania ilościowe ograniczają się do wskazania wielkości badanego zjawiska²⁵. Warto również dodać, iż duża grupa badaczy ma trudności z określeniem, co właściwie można rozumieć pod mianem badań jakościowych.

²¹ W. W. Skarbek, *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Piotrków Trybunalski 2013, s. 7-8.

²² M. Kuszyk-Bytniewska, *Problematyka obiektywizacji w naukach społecznych*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2015, nr 2(204), s. 191-195.

²³ K. Zając, *Statystyka życia społecznego w systemie nauk. Studium metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodziensis” 2007, nr 205, s. 17-25.

²⁴ N. N. Taleb, *Czarny Łabędź. Jak nieprzewidywalne zdarzenia rządzą naszym życiem*, tłum. O. Siara, Poznań 2020, s. 217-230.

Zauważają oni, że metody zawarte w tych badaniach są mocno niejednorodne, nie mają spójnych podstaw teoretycznych, a co gorsza, przyjmują różne sposoby interpretowania zgromadzonego materiału empirycznego. Prowadzi to do kwestionowania ich statusu epistemologicznego, co w zasadzie przekreśla je jako sposób na gromadzenie i opracowywanie danych²⁶. Jak widać, krytyka tych badań związana jest z brakiem ujednoliconej metodologii, co w zasadzie nie może dziwić biorąc pod uwagę fakt, iż mogą one rozwijać się zaledwie od kilkunastu lat. Uczni pozytywnie nastawieni do badań jakościowych na gruncie nauk społecznych wychodzą z założenia, że należy przekreślić zasadę opracowaną jeszcze przez Kartezjusza i sprowadzającą się do twierdzenia, iż metoda badań musi pozostać autonomiczną. Wychodzą oni z założenia, iż wszelkie prowadzone badania jakościowe muszą korzystać z wielu metod i narzędzi²⁷, tym samym muszą być multidyscyplinarne. Należy dodać, że korzystanie z różnych metod, które niejednokrotnie są charakterystyczne dla innej dyscypliny naukowej, jest coraz bardziej powszechnym trendem²⁸. Warto jednak zaznaczyć, iż zawsze istnieje możliwość korzystania jedynie z warsztatu naukowego oraz metodologii przynależnych tylko naukom społecznym.

Na czym właściwie polega różnica pomiędzy badaniami jakościowymi i badaniami ilościowymi? To pytanie powinno stać wyznacznikiem określającym czym są dwa sposoby prowadzenia badań. Przede wszystkim różnice polegają na prowadzeniu analizy. W przypadku badań ilościowych prowadzenie badań polega na określeniu ile obiektów należy poddać badaniu oraz tego ile z nich może wykazywać pożądane cechy. Na podstawie cech ilościowych lub inaczej ujmując je statystycznych można określić cechę deskryptowaną²⁹. W literaturze zajmującą się kwestiami metodologicznymi twierdzi się, że „przyjmuje się, że opis jakościowy jest równoznaczny z opisem na poziomie cech, a opis ilościowy jest równoznaczny z opisem na poziomie realizacji cech obiektów. W praktyce oznacza to możliwość wprowadzenia do tego sposobu przeciwstawienia jakości i ilości wszystkich skojarzeń, które wiążą się z pojęciem cechy i jej realizacji”³⁰. Cytat ten wskazuje na fakt, że niejednokrotnie obie metody się wykluczają. Określenie elementów modelu pod względem liczebności niejednokrotnie powoduje, że trudno je ustalić pod względem jakościowym.

²⁵ T. Piecuch, A. Molter, *Metody jakościowe w badaniu przedsiębiorczości*, „Problemy Zarządzania” 2014, nr 12(3), s. 249.

²⁶ M. Małecki, *Badania jakościowe w naukach społecznych. O potrzebie metodologicznej wyobraźni*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2017, t. 20, nr 4(80), s. 110.

²⁷ Ibidem, s. 111.

²⁸ E. Kowalczyk, *O pożytkach płynących z interdyscyplinarnych metod badań mediewistycznych*, „Kwartalnik Historyczny” 2001, nr 1(108), s. 73-78; J. Herbut, *Elementy metodologii nauk. Skrypt do wykładu*, Lublin 2004.

²⁹ P. Tarka, *Specyfika i kompletność badań ilościowych i jakościowych*, „Wiadomości Statystyczne” 2017, r. LXII, nr 3(670), s. 18.

³⁰ Ibidem, s. 18.

Mimo tego obie strategie prowadzonych badań przy ich właściwym wykorzystaniu mogą wzajemnie się uzupełniać. Badania jakościowe można np. traktować jako sprawdzenie badań jakościowych i odwrotnie.

2. Przedmiot badań i cele badawcze

Ustalenie przedmiotu oraz celu badań stanowi podstawowy czynnik teoretyczny pozwalający na dobór metod badań, sposób ich przeprowadzenia oraz interpretację uzyskanych wyników. Zdaniem Mieczysława Łobockiego „problemy badawcze są to pytania, na które szukamy odpowiedzi na drodze badań naukowych”³¹. Natomiast Wincenty Okoń za przedmiot badań uważa zadanie wymagające pokonania jakiejś trudności o charakterze praktycznym lub teoretycznym, które musi się pojawić w trakcie prowadzonych badań³². Jednak zdaniem Heliodora Muszyńskiego ustalenie przedmiotu badań to nic innego, jak postawienie tematu prowadzonych naukowych poszukiwań. Uważa on, że przedmiot badań to pytanie, które precyzyjnie określa cel zamierzonych badań i które równocześnie pokazuje luki w dotychczasowej wiedzy na temat prowadzonych analiz³³. W podobny sposób problemy badawcze przedstawia Józef Pieter, który nazywa je mianem pytań określających jakość i rozmiar niewiedzy na temat prowadzonych badań³⁴. Najbardziej precyzyjnie na ten temat wypowiadają się Tadeusz Pilch oraz Teresa Bauman. Ich zdaniem problemy badawcze dotyczą cech przedmiotu, zjawisk oraz ich właściwości. Mogą również przybierać postać pytań określających związek pomiędzy cechami zjawiska i rodzaj zależności pomiędzy nimi³⁵. Sam proces formułowania problemu badawczego może wydawać się łatwy, ale jest to jedynie złudzenie. Wymaga on rozbicia określonego tematu pracy na liczne i szczegółowe pytania³⁶. Należy dodać, że istnieją dwa już wspomniane rodzaje pytań, co zdecydowanie komplikuje całą sytuację:

- pytania rozstrzygnięcia – kierunkowe, ich zadaniem jest wyznaczenie właściwego przebiegu prowadzonych badań
- pytania dopełnienia – odpowiadają za nadanie twórczego charakteru prowadzonym badaniom, wprowadzają informacje decydujące, że zostało odkryte nowe zjawisko, zasada itp.

---

³¹ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1984, s. 56.

³² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 315.

³³ H. Muszyński, *Wstęp do metodologii pedagogiki*, Warszawa 1970, s. 181.

³⁴ J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław 1967, s. 68.

³⁵ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 191.

³⁶ *Ibidem* s. 44.

Jednak aby zaistniały pytania dopełniające w trakcie prowadzonych badań muszą spełniać trzy podstawowe warunki:

- Wyczerpywać zakres tematu
- Ukazywać w jakim kierunku prowadzone badania zmierzają
- Wyjaśniać temat³⁷.

Ze względu na to, że literaturze przedmiotu nie ma ściśle ustalonej definicji przedmiotu badań wielu autorów stara się o to, aby dokładnie opisać to zagadnienie. Wyżej podane definicje stanowią jedynie ułamek teorii, jakie zostały przytoczone w rozprawie. W niej to za podstawę posłużyły refleksje metodologiczne Tadeusza Pilcha oraz Teresy Bauman. Takie potraktowanie zagadnienia pozwoliło na dobór problemu badawczego związanego z tematem rozprawy. Problem badawczy główny przedstawia się następująco – *Jak przedstawia się sytuacja społeczna kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu*. Determinuje on postawienie problemów badawczych szczegółowych:

- *W jaki sposób przedstawia się aktualna sytuacja rodzinna kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu?*
- *Jaki wpływ na aktualną sytuację społeczną kobiet i ich dzieci znajdujących się w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu mieli oboje rodziców?*
- *Jaki wpływ miała szkoła oraz inne instytucje na powstanie aktualnej sytuacji społecznej kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu?*
- *W jaki sposób przedstawia się sytuacja społeczna w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu?*
- *Czy działania resocjalizacyjne przyczyniają się do zmiany sytuacji życiowej kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu?*
- *Czy działania resocjalizacyjne mające miejsce w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu można określić jako udane, to jest przyczyniają się do zmiany sytuacji życiowej z okresu przed odbywaniem kary pozbawienia wolności?*

Zdaniem Władysława Zaczyńskiego cel badań to „bliższe określenie do czego zmierza badacz, co pragnie osiągnąć w swoim działaniu. Uzasadnienie potrzeby formułowania celu w koncepcji wydaje się zbyteczne, gdy pamiętamy o tym, że praca badacza należy do działań najbardziej na cel ukierunkowanych”³⁸. Z powyższej definicji można uznać, iż cel musi odnosić się do jasności, realności oraz konkretności. Realność polega przede

---

³⁷ Ibidem, s. 192.

³⁸ W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995, s. 86.

wszystkim na wytyczeniu zamierzeń, które, co ważne, będą leżeć w granicach możliwości badacza. Natomiast zdaniem Waldemara Dutkiewicza cel badań definiowany jest jako „poznanie naukowe istniejącej realnie empirycznej rzeczywistości społecznej, opis jakiegoś zjawiska (np. drugoroczności w szkole), instytucji (szkoły, placówki opiekuńczo-wychowawczej), bądź jednostki (uczeń zdolny)”³⁹. Według T. Pilcha cel badań to „zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie ogólnej, maksymalnie prostej, o maksymalnej zawartości informacji”⁴⁰. Według Stanisława Juszczyka jest to nic innego, jak „poznanie rzeczywistości umożliwiające działania skuteczne”⁴¹. Podobnie jak w przypadku przedmiotu badań zagadnienie to o wiele dokładniej zostało omówione w rozprawie. W tym miejscu przytoczony został jedynie fragment szerokiej dyskusji na temat tego zagadnienia. W toku przygotowań metodologicznych dokonano wyboru następujących celów:

- cel poznawczy należy uznać – *opis sytuacji społecznej kobiet i dzieci, które pozostają w Domu Matki i Dziecka w Zakładzie Karnym Krzywaniem*
- cel teoretyczny – *poznanie sytuacji społecznej, psychologicznej i fizycznej matek i ich dzieci w Domu Matki i Dziecka w Zakładzie Karnym Krzywaniem*
- cel praktyczny – *wskazanie możliwości oraz ocena działań resocjalizacyjnych w zakresie zmiany sytuacji społecznej kobiet odbywających karę pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywaniu*

Ich podział na rodzaje został dokonany w oparciu o teorię J. Sztumskiego⁴².

3. Zastosowane metody badawcze

Pod pojęciem metody badawczej można rozumieć zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących wszystkie poczynania badacza⁴³. Innym określeniem posługuje się Tadeusz Kotarbiński twierdząc, że „przez metodę rozumiemy sposób systematycznie stosowany, to znaczy stosowany w danym przypadku z intencją zastosowania go także przy ewentualnym powtórzeniu się analogicznego zadania”⁴⁴. Natomiast pod pojęciem technik badawczych należy rozumieć ogół czynności praktycznych,

³⁹ W. Dutkiewicz, *Praca magisterska. Przewodnik metodyczny*, Kielce 1996, s. 15.

⁴⁰ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 2001, s. 10.

⁴¹ S. Juszczyk, *Statystyka dla pedagogów. Zarys wykładu*, Toruń 2001, s. 21.

⁴² J. Sztumski, *Wstęp do metodologii i technik badań społecznych*, Katowice 1995.

⁴³ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych...*, op. cit., s. 71.

⁴⁴ T. Kotarbiński, *Próba zastosowania pewnych pojęć prakseologii do metodologii pracy umysłowej*, [w:] *Metody badań w naukach społecznych*, red. D. Maszczyk, A. Radziejewicz-Winnicka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1979, s. 16.

regulowanych specjalnymi instrukcjami, które prowadzą do uzyskania sprawdzanych informacji⁴⁵. Metoda badawcza zdaniem W. Okonia to „system celowych czynności i środków umożliwiających wykonanie danego zadania”⁴⁶. Warto również przybliżyć definicję stworzoną przez T. Pilcha, który uważa, że metoda badawcza to „zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych, obejmujących najogólniej całość postępowania badacza, zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego”⁴⁷. Inna definicja została zaproponowana przez J. Sztumskiego, zdaniem którego jest to „system założeń i reguł pozwalających na uporządkowanie praktycznej lub teoretycznej działalności, aby można było osiągnąć cel, do którego się świadomie zmierza”⁴⁸. W rozprawie znacznie szerzej potraktowano omówienie zagadnień teoretycznych związanych z określeniem w jaki sposób należy rozumieć czym są metody badawcze.

W przypadku pracy dotyczącej sytuacji społecznej kobiet wychowujących dzieci w okresie odbywania kary pozbawienia wolności zostanie zastosowana jedna z metod badań jakościowych. Wiąże się to z dużymi wątpliwościami jakie pojawiają się przy stosowaniu metod ilościowych. Prowadzone badania jakościowe o wiele lepiej pozwolą na poznanie sytuacji społecznej, jej określenie oraz poznanie wpływu na proces resocjalizacji jaki ma miejsce w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu. Od razu należy stwierdzić, że nie ma jednej metody badawczej wśród badań jakościowych, podobnie zresztą jak w przypadku badań ilościowych. Ich dokładny opis zawiera rozprawa doktorska.

W pracy wykorzystano metodę badań biograficznych, które zostały opracowane przez N. K. Denzin, który jest on autorem wielocłonowych badań biograficznych, które są tworzone przez następujące elementy:

- historia życia – przedstawia doświadczenia jednej osoby, grupy lub organizacji w taki sposób, w jaki badani przedstawiają wizję swojego świata
- historia przypadku – koncentruje się na opisywanym procesie w przypadku jednego życia wybranego spośród badanych
- studium przypadku – analiza indywidualnego przypadku w celu stworzenia teorii
- relacje z życia – badanie koncentruje się na fragmencie jednego życia, przy uwzględnieniu zanurzenia się w rozwijającym się procesie, który chce opisać badacz

---

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 232.

⁴⁷ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s.42.

⁴⁸ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005, s. 46.

- autonarracja – opowieść jakiejś osoby o swoim życiu i umiejscowienie swojego *ja* w kontekście jakichś wydarzeń⁴⁹.

To właśnie ta metoda została wykorzystana w trakcie prowadzonych badań. Analiza życia respondentek pozwala na określenie ich sytuacji życiowej, tym samym wykonać określone wyżej przedmiot badań oraz postawionych celów badań.

4. Techniki i narzędzia badawcze

Dobór samej metody badawczej zdecydowanie jest niewystarczający. Należy zejść do poziomów znajdujących się niżej, czyli ustalić jakie techniki i narzędzia zostaną ustalone. Na gruncie nauk społecznych, zaś w szczególności pedagogiki istnieje wiele definicji technik badawczych. Zdaniem A. Kamińskiego są to „czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzanych informacji, opinii, faktów”⁵⁰. Duża część literatury pedagogicznej jest poświęcona określeniu co należy rozumieć pod pojęciem technik i narzędzi badawczych. Jednak o wiele ważniejsze jest określenie sposobów doboru odpowiednich technik. W niniejszym opracowaniu zostaną wykorzystane następujące metody i techniki badań:

- analiza danych
- wywiad autobiograficzny – technika narracyjna Fritza Schützego
- trajektoria cierpienia
- mini ankiet.
- analiza w większości przypadków związana jest z wykorzystaniem metod matematycznych i/lub statystycznych.

Niemniej technika ta polega również na opisie poszczególnych części składowych określonej całości. W zależności od materiału poddanego badaniu wystarczyć może jedynie opis charakteru poszczególnych elementów. Na tej podstawie można określić całościową strukturę oraz mechanizm działania badanej całości. W przypadku niniejszego opracowania zastosowana zostanie jakościowa metoda analizy, która głównie będzie przyjmować charakter opisu.

Podstawowym narzędziem badawczym jakie zostało użyte jest wywiad narracyjny. Najbardziej adekwatną techniką, którą można zastosować w przypadku badań nad losem

---

⁴⁹ N. K. Denzin, *Reinterpretacja metody biograficznej w socjologii. Znaczenie a metoda w analizie biograficznej*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa-Poznań 2000, s. 68.

⁵⁰ S. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*. [w:] *Metodologia środowiskowych badań pedagogicznych. Studia Pedagogiczne*, t. XIX, Wrocław 1970, s. 31.

kobiet w zakładzie karnym, jest technika wywiadu narracyjnego opracowana przez Fritza Schützego i Gerharda Reimanna. Popularnie jest ona nazywana techniką Schützego. Generalnie rzecz biorąc niniejsza technika polega na zbieraniu danych, co odbywa się poprzez wysłuchanie obszernej i stosunkowo szczegółowej relacji o życiu osób poddanych badaniu. Z wypowiedzi należy wyciągnąć informacje konieczne do opisanie badanej rzeczywistości. Kiedy respondenci zostaną zainteresowani tematem badania oraz obdarzą zaufaniem badacza, to zostaną poproszeni o przedstawienie sekwencji zdarzeń oraz doświadczeń. Po rozpoczęciu narracji nie przerywa się im, muszą niejako oczyścić się z własnych doświadczeń. Dopiero po zakończeniu opowieści badacz zadaje pytania. Przy czym historia musi być zakończona odpowiednią *kodą*, jak np.: *Myślę, że przeszedłem/przeszłam przez swoje życie*. Od badacza wymaga się, aby w trakcie zadawanych pytań wykazał serię niekonsekwencji, zwłaszcza dotyczących logiki oraz teoretyczno-argumentacyjnych stwierdzeń. Wywiad narracyjny najczęściej stosuje się do odtworzenia immanentnej formy sedymentacji doświadczeń w odtwarzaniu przeżytych przez respondenta wydarzeń⁵¹. Należy podkreślić, iż wykorzystanie wywiadu zalicza się do badań jakościowych. Z tego też powodu nie należy formułować hipotezy badawczej⁵². Sama metoda narracyjna autorstwa Fritza Schütza składa się z kilku etapów.

- Faza I rozpoczyna się od zastosowania bodźców narracyjnych. Polega to na przedstawieniu jakiejś banalnej sytuacji lub punktów odniesienia, które pozwalają na snucie opowieści. Następnie rola badacza polega wyłącznie na słuchaniu. Po zasygnalizowaniu zakończenia opowieści, przy pomocy np. pytania *to wszystko?* badacz zachęca narratora do jej rozszerzenia.

- Faza II polega na skierowaniu rozmowy na informacje zawarte w wcześniej przedstawionej opowieści.

- Następnie w III fazie prosi się respondenta o interpretację, np. poprzez określenie ogólnych prawidłowości⁵³.

Interesujące w tej metodzie badawczej jest to, że na samym początku pozwala wypowiedzieć się osobie badanej. Zadawanie pytań jest dosyć poważnie ograniczone i posiada charakter ukierunkowujący oraz mający na celu doprecyzowanie już uzyskanych informacji. Tym samym osoba odpowiedzialna za prowadzenie badań nie tylko musi słuchać

---

⁵¹ B. Fatyga, *Wywiad narracyjny*, [w:] *Słownik Teorii i Metodologii Badań Kultury*, <http://ozkultura.pl/wpisy/1150> (dostęp z dnia: 1.12.2020 r.).

⁵² H. Rudomska, *Analiza jakościowa zachowań prawidłowych i nieprawidłowych uczniów głuchoniemych na tle edukacji rodzinnej i instytucjonalnej – rozwiązania metodologiczne*, „Metody Zbierania i Analizy Danych w Badaniach Edukacyjnych” 2014, nr 18(1), s. 178.

⁵³ *Ibidem*, s. 180.

wypowiedzi respondenta, ale również posiadać dużą wiedzę o przedmiocie badań oraz posługiwać umiejętnością wykorzystywania wiedzy teoretycznej.

Stosowanie metody dialogowej Fritza Schützego bezpośrednio wiąże się z użyciem narzędzia pozwalającego na interpretacje uzyskanych wyników badań. Jest to trajektoria cierpienia. Metoda ta pojawiła się już w latach 60. XX wieku i była wykorzystywana do badania traumy pojawiającej się po śmierci kogoś bliskiego. W przypadku F. Schützego została ona wykorzystana do badania życia, jako narzędzie w metodzie biograficznej. Zdaniem F. Schützego trajektoria cierpienia wykorzystywana w metodzie biograficznej wykazuje następujące cechy:

- dostrzegane są zdarzenia, które odpowiadają za kłopoty dnia codziennego
- osoba dotknięta zdarzeniem postrzega siebie jako ofiarę. Emocje koncentrują się wokół niepewności
- jednostka ludzka nie potrafi wykorzystać jakichkolwiek strategii zaradczych
- wzrasta wyobcowanie człowieka, właściwie pozostaje on sam ze sobą
- osłabione są zdolności poznawcze i utrzymywania kontaktów z innymi ludźmi. Dochodzi do niebezpieczeństwa izolacji społecznej, nieobecności i zamknięcia się w sobie⁵⁴.

Wykorzystanie techniki dialogowej F. Schützego oraz trajektoria cierpienia pozwalają na określenie sytuacji społecznej kobiet wychowujących dzieci w okresie odbywania kary pozbawienia wolności w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu. Temat rozprawy zdeterminował sposób prowadzenia badań.

5 Charakterystyka grupy badawczej

Dom Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym w Krzywańcu powstał w 1979 roku. Sama placówka więzienna została powołana w 1963 roku, kiedy wojsko opuściło niepotrzebne już mu budynki. Wówczas utworzono zakład karny dla kobiet pierwszy raz w życiu odbywających wyrok. W latach 1968-1990 przy więzieniu działała szkoła zawodowa, w której młode kobiety mogły uzyskać wykształcenie i nauczyć się wybranego zajęcia, co było przygotowaniem do prowadzenia samodzielnego życia. Pierwotnie kompleks zakładu karnego obejmował 13 ha, obecnie jest to 7,8 ha. W latach 2004-2016 przeprowadzono liczne inwestycje podwyższające standard życia osadzonych. Powstała wtedy hala produkcyjna,

---

⁵⁴ A. Krawczyk-Bocian, *Przebieg procesów trajektorycznych Fritza Schützego i jego zastosowanie w badaniach empirycznych*, „Edukacja Dorosłych” 2012, nr 2, s. 131-132.

gdzie więźniowie mogą pracować przy wytwarzaniu mebli tapicerowanych. Zmodernizowano także kuchnie, łazienki oraz wiele innych budynków⁵⁵. Ważne jest, iż w ramach placówki więziennej znajdują się cele, które zostały przystosowane dla matek z dziećmi. W instytucji może przebywać dziecko do trzeciego roku życia, gdyż wedle ocen psychologów, do tego wieku nie orientuje się, że przebywa w ośrodku izolowanym. W tym czasie najważniejsze dla niego jest, aby przebywać z matką. Dziecko pozostaje w więzieniu na pisemną prośbę rodzicielki, ale za zgodą ojca. Matki z dziećmi mieszkają w odrębnych pawilonach, przy których znajduje się plac zabaw wyposażony w różne urządzenia przeznaczone do zabawy. Na terenie placówki istnieje wyspecjalizowany zespół opiekuńczo-wychowawczy. Funkcjonariusze wraz z matką omawiają jej sytuację rodzinną, prawną i życiową. W przypadku, kiedy kobieta nie ma szans na opuszczenie zakładu karnego wraz z dzieckiem, np. ze względu na długość wyroku, to starają się poznać dalszą możliwość opieki nad dzieckiem. Każda matka określa, kiedy może rozstać się z dzieckiem w więzieniu, sama musi dorosnąć do tej decyzji⁵⁶.

Kobiety przebywające w Domu Matki i Dziecka nie tworzą jednego zwartej środowiska. Trafiają do niego różne panie, wśród nich znajdują się skazane i tymczasowo aresztowane. Są to zarówno osoby po raz pierwszy odbywające karę pozbawienia wolności, jak i recydywistki. Więźniarki wykazują różnoraki poziom intelektualny, trudno więc przeprowadzić jego ogólną charakterystykę⁵⁷. W samym zakładzie karnym przebywają osadzone, które zostały zakwalifikowane do wszystkich rodzajów placówek typu zamkniętego lub półotwartego, dla osób którzyś raz odbywających karę pozbawienia wolności. W samym Domu Matki i Dziecka może przebywać 26, zaś w całym zakładzie karnym 846 osób⁵⁸.

Dużo o placówce mówi raport pokontrolny, który powstał w styczniu 2019 roku. Według niego w całym zakładzie karnym jest zatrudnionych 24 wychowawców oraz 7 psychologów. Faktycznie na wszystkich oddziałach pracuje jedynie 11 wychowawców, co sprawia, że pod opieką jednego może pozostawać około 80 podopiecznych, zaś jednego psychologa nawet około 240 osób. Oznacza to, iż liczba personelu w całym zakładzie karnym jest zdecydowanie niewystarczająca. Z tego też względu koniecznością jest praca w nadgodzinach, co przyczynia się do wzrostu frustracji i niezadowolenia wśród pracowników. Niestety, raport nie traktuje

---

⁵⁵ B. Toroń-Fórmanek, *Przestępczość skazanych kobiet i mężczyzn w perspektywie biograficznej*, Kraków 2016, s. 69

⁵⁶ A. Pilarska-Jakubczak, *Cele macierzyństwa*, „Polityka” 2014, nr 5(2943), s. 113.

⁵⁷ B. Toroń-Fórmanek, *Przestępczość skazanych kobiet...*, op. cit., s. 63.

⁵⁸ Ibidem, s. 69.

osobno o liczebności, rodzaju oraz warunkach pracy personelu w Domu Matki i Dziecka⁵⁹. Mimo tego wiadomo, że zatrudnieni są w nim przede wszystkim wychowawcy, psychologowie oraz pielęgniarki i wyspecjalizowane opiekunki do dzieci. Tworzone tu warunki mają przypominać te, które powinny panować w domu⁶⁰. W raporcie Najwyższej Izby Kontrolnej (NIK) z 2014 roku zauważono, iż wszystkie pomieszczenia Domu Matki i Dziecka były bardzo zadbane, w pełni wyposażone w zabawki oraz dziecięce mebelki. Oprócz tego odnotowano, iż na terenie instytucji realizowane są ustawowe uprawnienia do nieograniczonego widzenia z ojcami dzieci. Wedle raportu, osoby przebywające w placówce odbywają karę w systemie otwartym lub półotwartym. Kobiety otoczone są opieką medyczną oraz psychologiczną, podobnie jak ich dzieci. Równocześnie są one objęte różnorodnymi programami oddziaływań penitencjarnych, a ponadto angażowane w rozmaite działania, które zapewniają socjalną adaptację⁶¹.

V Podsumowanie i wnioski

Wyniki badań zostały zaprezentowane w drugiej części rozprawy. Jak już to wcześniej zostało wspomniane, zostały one ujęte w Rozdziale IV. Podstawowe informacje na temat kobiet biorących udział mają charakter ilościowy i zostały ujęte w zestawieniach tabelarycznych oraz przy pomocy grafów. Ujęcie danych w karby statystyki ma charakter pomocniczy w stosunku do całości badań, które mają charakter jakościowy. Wyniki badań przeprowadzonych przy pomocy dialogu F. Schützego oraz przy pomocy Trajektorii Cierpienia zostały ujęte w toku narracji. W niektórych przypadkach konieczne było zastosowanie ujęć tabelarycznych. Takie opracowanie materiału badawczego w znacznym stopniu różni się do tego, jaki zazwyczaj podaje się w przypadku przeprowadzonych badań ilościowych. Tam narracja ma charakter pomocniczy, zaś ujęcia w tabelę oraz wykresy jest podstawowym narzędziem. Wypowiedzi udzielone w badaniu pozwalają na określenie sytuacji społecznej kobiet w Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu. Można je ułożyć w następujące punkty:

- duża część kobiet wywodzi się z rodzin, które są określane jako dobre, to znaczy takie, w których są oboje rodziców, nie dochodzi do aktów przemocy oraz stan majątkowy rodziny nie znajduje poniżej progu ubóstwa

⁵⁹ Raport Przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji w Zakładzie Karnym w Krzywańcu, sygn. KMP.571.9.2014.MKu, Warszawa, 9 stycznia 2014 roku, s. 5.

⁶⁰ A. Matysiak-Błaszczyk *Więzienne macierzyństwo. Studium socjopedagogiczne*, Poznań 2016, s. 58.

⁶¹ Najwyższa Izba Kontroli, *Wystąpienie pokontrolne. Readaptacja Społeczna skazanych na wielokrotne kary pozbawienia wolności*, sygn. P/14/044, 2 października 2014 roku.

- niektóre respondentki musiały wychowywać się w rodzinach rozbitych lub patologicznych

- obecna sytuacja rodzinna była zawsze konsekwencją nieodpowiednich zachowań respondentek w okresie nauki szkolnej lub tuż po niej

- większość badanych poznawała chłopaków nieodpowiedzialnych, mających problemy z prawem. Warto dodać, iż niemal połowa z nich chce brać odpowiedzialność za swoje dzieci, które przebywają z matkami w warunkach odbywania kary pozbawienia wolności.

Określają one bazę wyjściową dla stanu, który panuje w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Można ją sprowadzić do punktów:

- pod względem materialnym – w większości przypadków jest o wiele lepsza niż w domach rodzinnych badanych, szczególnie dotyczy to sposobu wychowywania oraz opieki nad dziećmi

- pod względem emocjonalnym, psychologicznym – jest ona stosunkowo trudna. Wszystkie kobiety znajdują się tutaj przymusowo, boją się przemocy ze strony innych osadzonych, zwłaszcza konfliktów, które mogą przerodzić się w rękoczynny. Fakt, że partner oraz pozostałe dzieci przebywają poza ośrodkiem, nie polepsza sytuacji

- istnieją pewne elementy prizonizacji, które na terenie Domu Matki i Dziecka w Krzywańcu charakteryzują się istnieniem swoistej hierarchii. W przeciwieństwie do typowych oddziałów kobiecych opiera się na posiadanych umiejętnościach praktycznych, jak np. fryzjerskich, lub posiadanych środków finansowych oraz paczek

- w większości przypadków zachowania kobiet są bardzo stonowane, obliczone na unikanie konfliktów

- priorytetem w codziennej egzystencji kobiet jest wychowanie dziecka

- miłość do dziecka stanowi dominujące uczucie wśród osadzonych kobiet

- kobiety korzystają z możliwości jakie zostały stworzone w Domu Matki i Dziecka w zakresie wychowania potomstwa, tj. pomocy dietetyka, psychologa lub wychowawców. W ten sposób uczą się w jaki sposób można wychowywać potomstwo

- możliwość wykonywania pracy oraz baranie udział w szkoleniach jest odbierana pozytywnie

- u dużej części kobiet można zaobserwować zrozumienie dla osadzonej kary oraz żal za postępowanie, które doprowadziło kobiety do zakładu penitencjarnego

- dla wielu badanych resocjalizacja jest jedynie pustym terminem. Co interesujące twierdzenia o nieskuteczności resocjalizacji nie muszą pokrywać się z praktyką. Duża część

wykazuje chęć życia według obowiązujących norm społecznych, a tym samym można uznać je za zresocjalizowane

- tylko mała część badanych chce wrócić do dawnego życia. Wynika to albo z wysokiego standardów życia, albo nieradzenia sobie z agresją lub uzależnieniem od alkoholu. Poza pierwszym przypadkiem można liczyć, że miłość do dziecka oraz chęć jego wychowania sprawią, że mimo wszystko proces resocjalizacji będzie skuteczny.

Odnosnie do podstawionych problemów badawczych i celów należy stwierdzić, że powyżej przedstawione wnioski bardzo dobrze świadczą o ich realizacji.

V Bibliografia

Adamska E., Wawrzyk M., *Dom Matki i Dziecka przy Zakładzie Karnym w Krzywańcu. Rys historyczny i specyfika działalności. Opracowanie wewnętrzne*, Krzywaniec
Brak daty

Arystoteles, *Polityka*, tłum. i wst. K. Grzybowski, ks. I, Warszawa 1964

Balcerzak M., *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Zarys wykładu z materiałami źródłowymi*, Toruń 2017

Barcik J., Srogosz T., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019

Dajnowicz D., *Prawna ochrona kobiet w świetle wybranych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Studia Podlaskie” 2014, t. XXII, s. 77-89

Denzin N. K., *Reinterpretacja metody biograficznej w socjologii. Znaczenie a metoda w analizie biograficznej*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa-Poznań 2000, s. 68

Dutkiewicz W., *Praca magisterska. Przewodnik metodyczny*, Kielce 1996

Fatyga B., *Wywiad narracyjny*, [w:] *Słownik Teorii i Metodologii Badań Kultury*, <http://ozkultura.pl/wpisy/1150> (dostęp z dnia: 1.12.2020 r.)

Herbut J., *Elementy metodologii nauk. Skrypt do wykładu*, Lublin 2004

<https://www.sw.gov.pl/galeria/domy-dla-matki-i-dziecka-w-zakladzie-karnym-grudziadz-nr-1-i-w-zakladzie-karnym-w-krzywancu> (dostęp z dnia 1.12.2020

<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-krzywancu> (dostęp z dnia 1.12.2020)

Juszczyk S., *Statystyka dla pedagogów. Zarys wykładu*, Toruń 2001

Kamiński S., *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, [w:] *Metodologia środowiskowych badań pedagogicznych. Studia Pedagogiczne*, t. XIX, Wrocław 1970, s. 31

Kotarbiński T., *Próba zastosowania pewnych pojęć prakseologii do metodologii pracy umysłowej*, [w:] *Metody badań w naukach społecznych*, red. D. Maszczyk, A. Radziejewicz-Winnicka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1979, s. 16

Kowalczyk E., *O pożytkach płynących z interdyscyplinarnych metod badań mediewistycznych*, „Kwartalnik Historyczny” 2001, nr 1(108), s. 73-78

Krawczyk-Bocian A., *Przebieg procesów trajektorycznych Fritza Schützego i jego zastosowanie w badaniach empirycznych*, „Edukacja Dorosłych” 2012, nr 2, s. 131-132

Kuszyk-Bytniewska M., *Problematyka obiektywizacji w naukach społecznych*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2015, nr 2(204), s. 191-195

Lewicki A., *Sytuacja jako warunek zachowania*, [w:] *Psychologia kliniczna*, red. A. Lewicki, Warszawa 1978, s. 36

Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1984

Łopatkowa M., *Pedagogika serca*, Warszawa 1992

Malewski M., *Badania jakościowe w naukach społecznych. O potrzebie metodologicznej wyobraźni*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2017, t. 20, nr 4(80), s. 110

Manterys A., *Klasyczna idea definicji sytuacji*, Warszawa 2000

Maris R., *Social problems*, „The Dorsey Press” 1988

Matysiak-Błaszczak A., *Więzienne macierzyństwo. Studium socjopedagogiczne*, Poznań 2016

Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie, red. M. Jabłoński, T. Jurczyk, P. Gutierrez, Wrocław 2015

Moczydłowski P., *Drugie życie w instytucji totalnej*, Warszawa 1988; W. Tomasz, A. Hejmej, *Charakterystyka nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr XV, nr 2, s. 79-88

Muszyński H., *Wstęp do metodologii pedagogiki*, Warszawa 1970

Najwyższa Izba Kontroli, *Wystąpienie pokontrolne. Readaptacja Społeczna skazanych na wielokrotne kary pozbawienia wolności*, sygn. P/14/044, 2 października 2014 roku

Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001

Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świecie ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999

Piecuch T., Molter A., *Metody jakościowe w badaniu przedsiębiorczości*, „Problemy Zarządzania” 2014, nr 12(3), s. 249

Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław 1967

Pilarska-Jakubczak A., *Cele macierzyństwa*, „Polityka” 2014, nr 5(2943), s. 113

Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001

Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 2001

Raport Przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji w Zakładzie Karnym w Krzywańcu, sygn. KMP.571.9.2014.MKu, Warszawa, 9 stycznia 2014 roku

Rudomska H., *Analiza jakościowa zachowań prawidłowych i nieprawidłowych uczniów głuchoniemych na tle edukacji rodzinnej i instytucjonalnej – rozwiązania metodologiczne*, „Metody Zbierania i Analizy Danych w Badaniach Edukacyjnych” 2014, nr 18(1), s. 178

Skarbek W. W., *Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych*, Piotrków Trybunalski 2013

Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005

Taleb N. N., *Czarny Łabędź. Jak nieprzewidywalne zdarzenia rządzą naszym życiem*, tłum. O. Siara, Poznań 2020

Tarka P., *Specyfika i komplementalność badań ilościowych i jakościowych*, „Wiadomości Statystyczne” 2017, r. LXII, nr 3(670), s. 18

Tomaszewski T., *Człowiek i otoczenie*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1977

Toroń-Fórmanek B., *Proces resocjalizacji osób pozbawionych wolności w aspekcie nieharmonijnego rozwoju tożsamości*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, z. 2, s. 85-97; j. Klimczak, *Prizonizacja a skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności*, „Archiwum Kryminologii” 2017, t. XXIX, s. 231-247

Toroń-Fórmanek B., *Przestępczość skazanych kobiet i mężczyzn w perspektywie biograficznej*, Kraków 2016

Wener W., Wener I., *Od duszy do świadomości, od jednostki do społeczeństwa. Szkice z historii intelektualnej*, Poznań 2008

Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995

Zajac K., *Statystyka życia społecznego w systemie nauk. Studium metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2007, nr 205, s. 17-25

Znaniński F., *Spoleczne role uczonych*, Warszawa 1984

Monika Karamerun